

AZƏRBAYCAN HƏMKARLAR İTTİFAQI KİTABXANALARI 1986-1990-CI İLLƏRDƏ

2-ci məqalə

Qeyd etdiyimiz kimi, Moskvanın və Ermənistanın yaxından köməyi ilə Sumqayıt hadisəsinin, DQMV probleminin yaradılması, 20 yanvar faciəsinin baş verməsi və sairə bu kimi səbəblərə görə 1990-cı ildə Respublika Həmkarlar İttifaqı kitabxanalarından istifadə edən oxucular və onlara verilən kitablar da xeyli azalmışdır.

Bu fərqlər MKS-də və sistemə daxil olan filial-kitabxanalarda da hiss olunur. Məsələn, İ.M.Qubkin adına Baza Kitabxanasının 11 filialı və 1 mərkəzi kitabxanasının vahid fondunda 1986-cı ildə cəmi 963.325 nüsxə, Xətai adına mədəniyyət və texnika sarayının ittifaqlararası MKS-nin (7 filial və 3 kitab məntəqəsinin) vahid fondunda 1986-cı ildə 262.335 nüsxə, İliç adına mədəniyyət və texnika sarayının ittifaqlararası MKS-nin 12 filial-kitabxanasının vahid fondunda 415.700 nüsxə, Xəzər Dənizçiləri mədəniyyət və texnika sarayının zavodlararası MKS-nin 7 filial-kitabxanalarının vahid fondunda 1986-cı ildə 105.023 nüsxə, Orconikidze (indiki S.Bəhlulzadə) adına mədəniyyət və texnika sarayının ittifaqlararası MKS-nin 6 filial-kitabxanalarının vahid fondunda 181.930 nüsxə, Dəmiryol həmkarlar ittifaqının ittifaqlararası MKS-nin 12 filial-kitabxanalarının vahid fondunda 1986-cı ildə 179.850 nüsxə ədəbiyyat vardı. 1990-cı ildə bu MKS-nin vahid fondları məlum səbəblər üzündən xeyli azalmışdır.

Azərbaycan Neft və Qaz Sənayesi İşçiləri Həmkarlar İttifaqı sistemində daha geniş kitabxana şəbəkəsi vardı. 1986-cı ilin məlumatına görə bu həmkarlar ittifaqında 23 kitabxana və onların fondunda 963.325 nüsxə ədəbiyyat vardı. Bu kitabxanalara 1986-cı ildə 29.719 nüsxə yeni ədəbiyyat alınmışdır, həmin ildə kitabxanaların fondunda 49.399 nüsxə ədəbiyyat xaric edilmişdir.

Fondun tərkibi aşağıdakı kimi olmuşdur: ictimai-siyasi elmlər üzrə 210.055 nüsxə, texnika və kənd təsərrüfatı üzrə 102.890 nüsxə, bədii ədəbiyyat üzrə 488.674 nüsxə, uşaq ədəbiyyatı üzrə 29.363 nüsxə, başqa ədəbiyyat üzrə 132.343 nüsxə kitab və 2.551.538 nüsxə qəzet və

jurnal vardısı, 1990-cı ildə 20 kitabxananın fondunda 953.394 nüsxə ədəbiyyat olmuşdu. Kitabxanalarda 15.161 nüsxə yeni ədəbiyyat komplektləşdirilmiş və 41.228 nüsxə ədəbiyyat fondan xaric edilmişdir. Neft və Qaz sənaye işçiləri həmkarlar ittifaqı sistemində olan 4 kitabxana başqa təşkilata keçirildiyi üçün bu təşkilatda 20 kitabxana qalmışdır. Bu kitabxanalardan biri İ.M.Qubkin adına Respublika Həmkarlar İttifaqının Baza Kitabxanasıdır. Baza Kitabxanasının 1986-1990-cı illərdə kitab fondu və onun tərkibi haqqında tam məlumat almaq üçün aşağıdakı cədvələ baxmaq lazımdır.

İllər	O cümlədən							
	Ümumi fond	İctimai-siyasi ədəbt	Təbiət elmləri	Texnika. k/t ədəbt.	Bədii ədəbt.	Uşaq ədəbt.	Başqa ədəbt.	K/x -in sayı
1985	982.005	218.42	-	109.366	498.540	28.969	268.059	24
1986	963.325	210.055	-	102.890	488.674	29.363	132.343	23
1987	961.068	214.337	67.887	90.181	546.160	21.251	21.252	23
1988	906.360	191.534	67.721	102.346	544.759	-	-	22
1989	729.518	164.485	50.562	94.736	419.735	-	-	20
1990	723.614	148.245	52.665	95.855	426.848	-	-	20

Cədvəldən göründüyü kimi, hesabatlarda bəzi elm sahələrinə (təbiət, incəsənət və bədən tərbiyəsinə) aid olan ədəbiyyat 1985, 1986-cı illərdə, uşaq və başqa sahələrə aid ədəbiyyat isə 1988, 1989, 1990-cı illərdə göstərilmədiyi üçün onları verə bilməmişik. İkincisi, 1988-ci ildən başlayaraq iki səbəbə görə fond azalmağa başlamışdır: birincisi, bu dövrlərdə məlum proseslərin başlanmasına görə və 4 kitabxana fondu ilə birlikdə başqa həmkarlar təşkilatına verildiyi üçün fond azalmışdır.

İliç adına mədəniyyət və texnika sarayının ittifaqlararası MKS-ə 12 kitabxana daxildir. Bütün sistemdə 1986-cı ildə 415.700 nüsxə ədəbiyyat olmuşdursa, 1990-cı ildə artıb 419.387 nüsxəyə çatmışdır. O cümlədən 1986-cı ildə ictimai-siyasi ədəbiyyat üzrə 96.876 nüsxə ədəbiyyat olmuşdursa, 1990-cı ildə ictimai-siyasi ədəbiyyat azalıb 76.895 nüsxəyə enmişdir, təbiət elmləri üzrə 17.452 nüsxəyə qarşı 15.555 nüsxə, texnika və kənd təsərrüfatı elmləri üzrə 21.434 nüsxəyə qarşı 25.030 nüsxə, incəsənət, bədən tərbiyəsi və idman üzrə 15.391 nüsxəyə qarşı 15.530 nüsxə, bədii ədəbiyyat, ədəbiyyatşünaslıq üzrə 253.985 nüsxəyə qarşı 264.868 nüsxə, başqa ədəbiyyat üzrə 12.018 nüsxəyə qarşı 11.010 nüsxə olmuşdur. Bu göstəricilərdən aydın olur ki, İliç adına mədəniyyət və texnika sarayının ittifaqlararası MKS-də elm sahələri üzrə fondun artımı müxtəlifdir. Göründüyü kimi, bəhs

etdiyimiz dövrdə respublikada olan ictimai-siyasi proseslərə görə ictimai-siyasi ədəbiyyat nəinki artmış, əksinə, 16.774 nüsxə azalmışdır.

Bu dövrdə ictimai-siyasi ədəbiyyat həm az nəşr olunmuş, həm də məzmunca köhnəliyindən fonda xaric edilmişdir.

İliç adına mədəniyyət və texnika sarayının ittifaqlararası MKS-nin 1986-1990-cı illərdə kitab fondu və fondun tərkibi haqqında tam təsəvvür əldə etmək üçün cədvələ baxmaq lazımdır.

O cümlədən								
İllər	Ümumi fond	İct-siyasi ədəbt.	Təbiət elmləri	Texn. k.t ədəbiy.	İncəs. idman ədəbt.	Bədii ədəb., ədəb. g/g	Uşaq ədəb.	Başqa ədəb.
1985	413.605	93.669	16.832	18.314	-	223.126	3.185	12.018
1986	420.159	96.876	17.452	18.415	15.394	224.925	32.996	11.010
1987	422.000	103.077	16.893	18.500	15.432	257.469	33.500	11.050
1988	419.009	103.070	16.893	23.032	15.394	255.470	-	-
1989	419.009	97.000	25.030	25.030	15.500	239.482	-	-
1990	419.000	76.895	25.035	23.356	15.430	237.802	-	-

Cədvəldən görünür ki, kitabxanada uçot-hesabat işləri düzgün və səliqəli aparılmır. Ona görə də bəzi elm sahələri üzrə fondun artımını və onların inkişaf dinamikasını müəyyən edə bilmədik.

Neft və Qaz sənaye işçiləri həmkarlar ittifaqı kitabxanalarından biri də S.M.Kirov adına mədəniyyət və texnika sarayının kitabxanasıdır. Bu kitabxana Binəqədi rayonunda yerləşir. Kitabxananın işçiləri fondun komplektləşdirilməsində daha diqqətli hərəkət etmiş, neftçilərin əməyinin yüksəlməsi, sənayenin inkişafı, qabaqcıl iş təcrübəsi haqqında ən aktual ədəbiyyatı öz fondları üçün seçməyə çalışmışlar.

Kitabxanaçılar istehsalat müəvirlərində iştirak edir, texniki tərəqqinin aktual problemləri üzrə lazımı ədəbiyyatı öyrənir, öz rayonlarının ərazisində fəaliyyət göstərən zavod və fabriklərdə, neft mədənlərində, sənayenin digər müəssisələrində çalışan və fəhlə yataqxanalarında yaşayan işçilərin və mütəxəssislərin sorğularına cavab verər ədəbiyyatı komplektləşdirirdilər.

Kitabxananın 1985-ci ildə fondunda 31.204 nüsxə, 1986-cı ildə 33.223 nüsxə ədəbiyyat olmuşdursa, 1990-cı ildə isə kitabxananın fondu artıb 36.476 nüsxəyə çatmışdır. Bu dövrdə fondun məzmunu və tərkibində də böyük dəyişiklik olmuşdur.

Neft və Qaz sənaye işçiləri həmkarlar ittifaqı kitabxanalarından biri də M.Əzizbəyov adına mədəniyyət və texnika sarayının mərkəzi kitabxanasıdır. Kitabxana Mərdəkanda yerləşir. Kitabxananın fondunda, 1986-cı ildə 27.590 nüsxə ədəbiyyat olmuşdursa, 1990-cı ildə isə

29.690 nüsxə ədəbiyyat olmuşdur. Fondun tərkibinin 3.442 nüsxəsini ictimai-siyasi, 1.130 nüsxəsini təbiət və texniki, 19.964 nüsxəsini bədii ədəbiyyat, 1.365 nüsxəsini uşaq, 1.389 nüsxəsini başqa ədəbiyyat təşkil edirdisə, 1990-cı ildə isə fondun tərkibinin 4.776 nüsxəsi ictimai-siyasi, 1.224 nüsxəsi təbii və texniki, 22.568 nüsxəsi bədii, 1.405 nüsxəsi uşaq və 1.707 nüsxəsi başqa ədəbiyyatdan ibarət olmuşdur.

XX əsrin 80-ci illərində Respublika Həmkarlar ittifaqı kitabxanalarının fondlarının formalaşması problemi həmişə kitabxanaçıların diqqətini özünə cəlb etmişdir. Kitabxana fondunun formalaşması məsələsi xidmət işinin ən mühüm sahələrindən birini təşkil edir.

Respublika Həmkarlar İttifaqı kitabxanaları öz oxucularına elm və texnika yeniliklərini, klassik və müasir bədii ədəbiyyatı, qabaqcıl iş təcrübəsindən və s. bəhs edən ədəbiyyatı geniş təbliğ edir. Xüsusilə, istehsalat biliklərinin, yeniliklərinin sənaye işçilərinə çatdırılmasında yaxından iştirak edirlər.

Müasir dövrdə elmi-texniki kəşf və ixtiralarından xəbərdar olmadan, mütərəqqi yenilikləri istehsalata tətbiq etmədən, dünya standartları səviyyəsində keyfiyyətli məhsul istehsal etmək mümkün deyildir.

Respublika əhalisinin rifah və sosial vəziyyətini yaxşılaşdırmaq üçün təsərrüfatın bütün sahələrini inkişaf etdirmək məqsədi ilə əlaqədar elm və texnikanın nailiyyətlərini, qabaqcıl təcrübəni yaymaq, təsərrüfat mütəxəssislərini operativ surətdə elmi-texniki məlumatla təmin etmək, oxucuların təhsil səviyyəsini, peşə marağını və s. yeni xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq onlara fərdi köməklik göstərmək sahəsində elmi-texniki və kütləvi kitabxanaların fəaliyyətinin genişləndirilməsinə xüsusi fikir verirlər.

Müasir dövrdə kütləvi kitabxanalar elmi-texniki tərəqqinin əsl sürətləndiricisinə çevrilmişdir. Bu kitabxanalar öz fondlarında lazımı materialı toplamaqla və onları fəhlə və mütəxəssislərin sərəncamına verməklə elmin və texnikanın ən yeni nailiyyətlərini təbliğ edilməsinə fəal surətdə kömək edirlər.

Respublika sənayesinin inkişafı sahəsində qarşıya qoyulmuş elmi və iqtisadi vəzifələr eyni zamanda respublika həmkarlar ittifaqı kitabxanalarının fəaliyyət proqramıdır. Çünki respublikanın sənayesinə xidmət etmək onların əsas və şərəfli vəzifəsidir. Mühəndis-texnik və elmi işçilərə, konstruktorlara, fəhlələrə, digər oxucu qruplarına elmin, texnikanın yeni nailiyyətlərini, qabaqcıl iş metodlarını, texnologiyaları öyrənməkdə hərtərəfli kömək etmək həmkarlar ittifaqı kitabxanalarının əsas fəaliyyət istiqamətini təşkil edir. Sənaye müəssisələrinin işi, texniki tərəqqi, səmərələşdiricilərin və ixtiraçıların istehsalat fəaliyyəti, onla-

rın ixtisas hazırlığı xeyli dərəcədə həmin kitabxanaların fəaliyyətindən asılıdır.

Respublikanın ən mühüm təsərrüfat sahələrindən biri neft sənayesidir. Müasir elmi-texniki irkişaf şəraitində neft sənayesi qarşısında duran əsas vəzifə tək-cə neft hasilatını sabitləşdirməkdən ibarət deyil, həm də hasilatın intensivləşdirilməsi üçün mütərəqqi metodları, beynəlxalq ölkələrin ən qabaqcıl texnologiyalarını daha geniş öyrənib tətbiq etmək, dənizdə və quruda yeni neft yataqları aşkar edib istifadəyə vermək hesabına hasilatı artırmaqdan ibarətdir.

Neftçixarma sənayesi qarşısında duran bu iqtisadi və sosial vəzifələrin həlli dünya elmi-texniki nailiyyətlərinin və qabaqcıl təcrübənin istehsalata tətbiqi müxtəlif informasiya mənbələrinin vaxtında və məqsədyönlü istifadəsi ilə bağlıdır.

Elmi-texniki tərəqqinin genişləndiyi indiki dövrdə kitabxanaların informasiya-bibliografiya fəaliyyəti durmadan artır. Elmi-informasiya funksiyaları tiplərindən və idarə mənsubiyətindən asılı olmayaraq kitabxanaların bütün fəaliyyətinin üzvü hissəsi kimi nəzərdən keçirilir. Hazırda nəinki sahəvi kitabxanalar, eyni zamanda kütləvi kitabxanalar da sənaye istehsalına hər vasitə ilə kömək edirlər.

Sənayedə informasiya tələbatının ödənilməsi problemləri ilə ölkənin elmi-texniki kitabxanaları ilə yanaşı həmkarlar ittifaqı kitabxanaları da məşğul olurlar. Həmkarlar ittifaqı kitabxanaları əməyin təşkilinə, iqtisadiyyata və istehsal texnologiyasına, qabaqcıl təcrübəyə dair lazımı nəşrləri sənaye mütəxəssislərinin geniş dairələrinə çatdırmaqda fəal iştirak edirlər. Bu sahədə kitabxana xidmətinin müvəffəqiyyətlə həyata keçməsi üçün başlıca şərtlərdən biri kitabxana foncunun komplektləşdirilməsidir. Bu məsələ həmkarlar ittifaqı kitabxanalarının fəaliyyətinin bütün tərkib hissələrinə öz təsirini göstərir. Bu da bilavasitə oxucuların peşə, istehsalat, tədris və mədəni tələblərindən irəli gəlir. Məlum məsələdir ki, oxucu tələbatı, sorğusu olmadan heç bir kitabxana öz fondunu dövrün tələbləri səviyyəsində qura bilməz.

Həmkarlar ittifaqı kitabxanaları müxtəlif sahələrdə çalışan çoxlu sayda oxucu qruplarına xidmət etdiyinə görə elmin bütün sahələrinə dair ədəbiyyat nümunələrinin kompleksini əldə edir və ədəbiyyat fondunun repertuarını yaradır.

Respublikamızda geniş sənaye, istehsalat, mədəniyyət, tibb və səhiyyə müəssisələrinin mövcudluğu, bir sıra fabriklər, zavod və neft mədənlərinin fəaliyyət göstərməsi həmkarlar ittifaqı kitabxanalarında texnikaya və elmin digər sahələrinə dair ədəbiyyatın komplektləşdirilməsi zəruriliyini irəli sürmüşdür.

Həmkarlar İttifaqı kitabxanalarının komplektləşdirdiyi ədəbiyyatla həmçinin elmi-tədqiqat institutları, tədris müəssisələri və digərləri də maraqlanırlar. Məhz bu baxımdan həmkarlar ittifaqı kitabxanalarında elmin bütün sahələrinə dair ədəbiyyatın komplektləşdirilməsi xeyli dərəcədə diqqəti cəlb edir. Bu sahədə xüsusən neft sənaye işçiləri həmkarlar ittifaqı kitabxanalarında, müxtəlif elm sahələrinə dair sənədlər toplusunun əhatəlilliyini xüsusi qeyd etmək lazımdır. Həmkarlar İttifaqı kitabxanalarının fonduna bütün sahələrə dair elmi əsərlər, elmi-kütləvi ədəbiyyat, soruq-məlumat nəşrləri, dərsliklər, dərs vəsaitləri və s. sənədlər daxil olmuşdur. Bütün bunlar fondun informasiya bazasını təşkil edir ki, bunsuz da heç bir səmərəli mütaliə prosesi mümkün deyildir. Lakin neft sənaye işçiləri həmkarlar ittifaqının adı çəkilən kitabxanaları informasiya bazası kimi birdən-birə yaranmamışdır. O, uzun illərin məhsulu kimi formalaşmış və ən mühüm sənədlər xəzinəsini əhatə etmişdir. Adı çəkilən kitab fondlarının ədəbiyyatla tənzimləşdirilməsi keçmiş illərin müntəzəm və səmərəli komplektləşdirmə hesabına mümkün olmuş və bir sıra mərhələlərdən keçib gəlmişdir. Bu mərhələləri komplektləşdirmə zənginliyinə görə təxminən iki yerə ayırmaq olar: a) 1970-1985-ci illər; b) 1986-1991-ci illər. Kitabxana fondlarının formalaşması nöqtəyi-nəzərindən birinci mərhələ ikinci mərhələyə nisbətən daha çox üstünlük təşkil edir. Belə ki, bu dövrdə komplektləşdirmə üçün lazım olan bütün imkanlar, o cümlədən maliyyə vəsaiti və çap məhsulu vardı. İkinci mərhələdə isə yeni 80-ci illərin sonlarından, xüsusilə 1991-ci ildən sonra həmkarlar ittifaqı kitabxana fondlarının yeni ədəbiyyatla komplektləşdirilməsi çox çətinləşmişdir.

Kitabxana fondlarının komplektləşdirilməsi öz növbəsində sənədlərin toplanmasını, sistemləşdirilməsini və elmi əsaslarla istifadə edilməsini tələb edir. Bu məsələnin həlli heç də komplektləşdirmənin həcm çoxluğu ilə həmişə bağlı deyildir. Burada fondun keyfiyyəti də mühüm rol oynayır. Məhz buna görə də kitab fondunun keyfiyyət etibarilə düzgün seçilməsi və təhlil edilməsi həmişə kitabxanaşünaslığın ən ciddi problemləri kimi meydana çıxır. 1992-ci ildən sonra bir tərəfdən sənədlərin nəşr axını azalsa da, digər tərəfdən oxucu sorğusunun intensivliyi artır və dərinləşir. Yaranan bu qeyri-mütənasibliyə baxmayaraq həmkarlar İttifaqı kitabxanaları öz növbəsində oxucuların mütaliəsinə düzgün rəhbərlik etməyi, onların tələbatının dəqiq və dolğun ödənilməsinə ciddi səy göstərir. Bu da həmkarlar ittifaqı kitabxanalarında kitab fondunun elmi əsaslarla komplektləşdirilməsini tələb edir. Kitabxanaların komplektləşdirilməsi istər həcmcə, istər məzmunca, istərsə də kom-

plektləşdirmə əlamətlərinə görə bir sıra xarakterik xüsusiyyətlərə malikdir.

Bu xüsusiyyətlərdən birini oxucu sorğularının artması və dərinləşməsi təşkil edir. Bu da öz növbəsində müxtəlif sahələrə dair ədəbiyyat fondunun komplektləşdirmə zənginliyi tələb edir. Həmkarlar İttifaqı kitabxanalarının ədəbiyyatla komplektləşdirilməsinin ikinci mühüm xüsusiyyətini xidmət işinin genişləndirilməsi təşkil edir. Bu mühüm xüsusiyyətlər respublikamızda sənədlər axınının sürətlə inkişafını tələb edir. Lakin hazırda bu tələbatı tam təmin etmək mümkün deyildir. Belə ki, xidmət sahəsinin genişlənməsi bir sıra mühüm yeni təsərrüfat profilini nəzərə almaq lazım gəlir. Təsərrüfat profilinin artması istehsalata dair ədəbiyyat fondunun komplektləşdirilməsinin başlıca xüsusiyyətlərini təşkil edir və ona mühüm istiqamət verir.

Həmkarlar İttifaqı kitabxanalarında ədəbiyyat fondunun komplektləşdirmə xüsusiyyətlərindən birini informasiya axınından səmərəli istifadə etmək və hər bir sənədi ciddi nəzarət süzgöcündən keçirməkdən ibarətdir.

Sənədlər axınının azalması həmkarlar ittifacı kitabxanalarında kitab fondunun komplektləşdirmə əmsalını xeyli azaldır, fondun formalaşmasına mənfi təsir göstərir və işin təşkilini xeyli müəkkəbləşdirir. Bu da kitabxana işçilərindən böyük məsuliyyət tələb edir ki, müxtəlif sahələrə dair çap olunan heç bir sənədi nəzərdən qaçırmazsın.

Kitabxanalarda kitab fondunun komplektləşdirilməsinin əsas xüsusiyyətlərindən birini də kitabxanaların fəaliyyət dairəsinin genişliyi təşkil edir. Kitabxana üçün ədəbiyyatı elə komplektləşdirmək lazımdır ki, həm bütünlükdə vahid fond, həm də onun bütün quruluş bölmələrinin fondlarını məqsədyönlü şəkildə tənzimləşdirilmiş olsun. Bu da bütün kitabxana işçilərindən, xüsusən komplektləşdirmə şöbəsi işçilərindən böyük ustalıq, bacarıq, dərin bilik və vərdişlər tələb edir.

Kitabxanalar üçün ədəbiyyatın komplektləşdirilməsi planlı və mün-təzəm xarakter daşıyır. Bu məqsədlə həmkarlar ittifacı kitabxanaları öz fondunun komplektləşdirilməsini planlı və mütəşəkkil surətdə həyata keçirmək üçün kitabxanaların komplektləşdirmə şöbəsində köməkçi məlumat aparatı yaradılır və bir sıra mühüm məsələlər nəzərə alınır. Bu məsələləri aşağıdakı şəkildə qruplaşdırmaq olar:

1. Kitab fondunun ədəbiyyatla komplektləşdirilməsinin tematik-tipoloji planının tərtibi;
2. Cari il üçün sənədlərin komplektləşdirmə planı;
3. Ədəbiyyatın cari komplektləşdirmə kartotekası;
4. Alınması yerinə yetirilməmiş nəşrlərin sifariş kartotekası;

5. Kitabxanaların xidmət etdiyi ərazinin iqtisadi və mədəni profilli kartotekası;

6. Oxucuların profil kartotekası;

7. Kitabxanalar tərəfindən cari ildə alınan dövrü nəşrlərin kartotekası;

8. Nəşriyyatların, kitabxana kollektorunun, kitab mağazalarının komplektləşdirmə mənbələrinin ünvan kartotekası.

Respublika həmkarlar ittifacı kitabxanalarında fondun komplektləşdirilməsində fəhlələri, mühəndis-texniki işçiləri, konstruktorları, neftçiləri, çilingərləri, ustaları və digər oxucu qruplarının tələb və sorğularını nəzərə alırlar. Belə bir şəraitdə komplektləşdirmə işi elə aparılır ki, fondlara daxil olan sənədlər məqsədmüvafiq olsun, mütləq potensialına uyğun gəlsin və bunun müqabilində oxunmayan, maraqlı doğurmayan qeyri-profilli kitablar fondan xaric edilsin.

Həmkarlar İttifaqı kitabxana fondlarının tərkibini müəyyənləşdirərkən hər şeydən əvvəl kitabxanaların yerləşdiyi ərazinin əsas iqtisadi sahələri, istehsalat və təsərrüfat məşğuliyyəti dərinlənə öyrənilir və buna müvafiq ədəbiyyatın fondda olub-olmaması konkretləşdirilir. Kitabxanalar bu xüsusiyyətlərə mühüm fikir verərək oxuculara xidmət işini asanlaşdırmaq məqsədilə yeni nəşrlərin bütün tiplərini dəqiq müəyyənləşdirir və onların alınmasını təşkil edirlər. Buraya ictimai, siyasi, təbii, texniki, kənd təsərrüfatı, incəsənət, idman və bədən tərbiyəsi, bədii və ədəbiyyatşünaslığa və s. elm sahələrinə aid elmi, elmi-kütləvi, dərslik, dərs vəsaitləri, istehsalat, soraq-məlumat nəşrləri daxildir.

Respublika Həmkarlar İttifaqı kitabxanalarında ədəbiyyatın komplektləşdirilməsinə mühüm təsir göstərən mövzu-tipoloji planının tərtibi təşkil edir. Hər bir kitabxana öz profilinə uyğun olaraq mövzu-tipoloji planda əldə edəcəyi ədəbiyyatın komplektləşdirmə potensialını müəyyənləşdirir. Mövzu-tipoloji planda komplektləşdirilməsi nəzərdə tutulan ədəbiyyatın tipləri, mövzuları, nüsxələri, dil profili, oxucu tərkibi, mütləq xüsusiyyətləri, 2-3 il ərzində kitab verilişinin təhlili əsas götürülür.

Respublika Həmkarlar İttifaqı kitabxanalarının əməkdaşları çalışırlar ki, mövzu-tipoloji planda nəzərdə tutduqları ədəbiyyatın komplektləşdirilməsini tam yerinə yetirsinlər. Lakin təəssüflə qeyd etmək lazımdır ki, bu kitabxanalar həmişə buna nail ola bilmirlər. Məsələn, neft sənaye işçiləri həmkarlar ittifacı sistemində olan Adil İsgəndərov adına mədəniyyət və texnika sarayı kitabxanası 1986-cı ildə özü üçün 800 nüsxəyə qədər ədəbiyyatın komplektləşdirilməsini sifariş verdiyi halda, onun yalnız 528 nüsxəsini komplektləşdirə bilmişdir. Yaxud Orconikid-

ze adına mədəniyyət və texnika sarayı ittifaqlararası MKS-nin mərkəzi kitabxanası 1987-ci il üçün sifariş verdiyi 18 min nüsxə ədəbiyyatın 16.248 nüsxəsini komplektləşdirmişdir. Bu misalların sayını çoxaltmaq da olar. Şübhəsiz bu cür komplektləşdirmə kitabxanalarda ədəbiyyatın alınma potensialına mənfi təsir göstərir.

Bu təkcə adını çəkdiyimiz kitabxanalara ədəbiyyatın nüsxə etibarilə deyil, həm də ad etibarilə daxilolma azlığını da yaradır. Burada həmçinin daxil olan ədəbiyyatın mövzu məhdudluğunu da qeyd etmək lazımdır. Əgər 1989-cu ildə həmin kitabxanalara texnikaya dair cəmi 606 adda, 82 mövzuda kitab daxil olmuşdusa, 1990-cı ildə onların sayı müvafiq olaraq iki dəfəyə yaxın (286 adda, 49 mövzuda) azalmışdır.

Ad və mövzu etibarilə ədəbiyyatın azalmasına baxmayaraq kitabxanalar fondlarının öz tərkib zənginliyini saxlamaqdadır. Bu da bilavasitə əvvəlki illərdə komplektləşdirilən ədəbiyyatın hesabına olmuşdur. Hazırda həmin kitabxanaların fondlarında energetikaya, kibernetikaya, radiotexnikaya, elektronika, televizora, metallurgiyaya, maşınşünaslığa, yeyinti sənayesinə, tikintiyə, tikis istehsalatına, təchizata və s. sahələrə dair ədəbiyyat repertuarı mövcuddur.

Kitabxanalarda aparılan təhlillər göstərir ki, oxucuların texniki və bədii ədəbiyyata böyük marağı vardır. Həmkarlar ittifaqı kitabxanalarından istifadə edən oxucuların texniki və bədii ədəbiyyata böyük marağı vardır. Həmkarlar ittifaqı kitabxanalarından istifadə edən oxucuların 40 faizi texniki ədəbiyyata müraciət edirlər.

Respublika Həmkarlar İttifaqı kitabxanaları oxucuların texniki ədəbiyyata olan sorğu və tələblərini nəzərə alaraq həmin fondların daim formalaşmasına böyük diqqət yetirirlər. Bu cəhətdən neft sənaye işçiləri həmkarlar ittifaqı kitabxanalarının fəaliyyətini xüsusi qeyd etmək lazımdır. Bu məsələnin 1986-1990-cı illərin hesabatlarının təhlil edilməsi kitab fondu haqqında daha konkret təsəvvür yaradır. 1986-cı ilin yanvarın 1-ə verilmiş hesabatlara görə 281 kitabxananın 3.791.144 nüsxə kitab fondu olmuşdur. 1985-ci ildə bütün kitabxanalara 204.825 nüsxə yeni ədəbiyyat komplektləşdirilmiş 195.663 nüsxə ədəbiyyat fondan xaric edilmişdir. 1986-cı ilin axırlarında fondun tərkibi aşağıdakı kimi olmuşdur: 778.262 nüsxə ictimai-siyasi, 372.479 nüsxə texniki və kənd təsərrüfatı, 2.043.260 nüsxə bədii ədəbiyyat, 254.508 nüsxə uşaq ədəbiyyatı, 351.797 nüsxə isə başqa ədəbiyyatdır. 1986-cı ilin yanvarın 1-ə 281 kitabxanadan istifadə edən 360.917 nəfər oxucuya 6.385.502 nüsxə kitab verilişi olmuşdur. O cümlədən 1.260.994 nüsxə ictimai-siyasi, 632.559 nüsxə texniki və kənd təsərrüfatı, 3.282.989 nüsxə bədii ədəbiyyat, 570.465 nüsxə uşaq ədəbiyyatı, 637.595 nüsxə başqa elmlərə

aid kitab verilişi olmuşdur. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, 146 kitabxananın 795 səyyar məntəqəsi vardı. Bütün kitabxanaların kitabxana şura üzvləri ilə birlikdə 7.344 nəfər kitabxana fəalları vardı ki, onların kitab təbliğində, mədəni-kültüvi tədbirlərin hazırlanıb keçirilməsində və s. işlərdə böyük rolları vardı. Bəhs etdiyimiz dövrdə bütün kitabxanalarda 10.932 mühazirə, oxucu konfransları və ədəbiyyat gecələri keçirilmişdir. Bu dövrdə oxunuş 18, kitab fondunun dövrüyyəsi isə 1,7 faiz olmuşdur. Məlumat üçün deməli ki, həmkarlar ittifaqının 91 kitabxanası Bakı şəhərində və əhlə qəsəbələrində fəaliyyət göstərir ki, onların fondunda olan 2.056.151 nüsxə ədəbiyyatın 410.362 nüsxəsi ictimai-siyasi, 180.690 nüsxəsi texnika və kənd təsərrüfatı, 1.153.416 nüsxəsi bədii, 739.578 nüsxəsi uşaq, 237.726 nüsxəsi başqa ədəbiyyatdır. Bu kitabxanalardan 151.406 nəfər oxucuya 3.334.150 nüsxə ədəbiyyat verilişi olmuşdur ki, onların 597.316 nüsxəsi ictimai-siyasi, 411.839 nüsxəsi texnika və kənd təsərrüfatı, 1.663.780 nüsxəsi bədii, 190.946 nüsxəsi uşaq, 472.671 nüsxəsi isə başqa ədəbiyyat olmuşdur. Bütün bu veriliş rəqəmləri oxucuların fonda olan sorğu optimallığından irəli gəlir.

Respublika həmkarlar ittifaqlarının 281 kitabxanasından 24-ü Azərbaycan Respublikası Neft və Qaz Sənayesi İşçiləri Həmkarlar İttifaqı sistemində fəaliyyət göstərir ki, onların hamısı Bakı şəhərində yerləşir. 1986-cı ildə 24 kitabxananın fondunda 982.005 nüsxə ədəbiyyat vardı ki, onların 218.420 nüsxəsi ictimai-siyasi, 109.366 nüsxəsi texnika və kənd təsərrüfatı, 498.540 nüsxəsi bədii, 28.969 nüsxəsi uşaq, 126.710 nüsxəsi başqa ədəbiyyata aiddir. 1986-cı ildə bu kitabxanalardan 75.257 nəfər oxucuya 1.616.031 nüsxə ədəbiyyat verilmişdir. Bu kitabxanalar üzrə oxunuş 21,4 nüsxəyə, dövrüyə isə 1,64 dəfəyə bərabər olmuşdur. Həm oxunuşu, həm də dövrüyəni qənaətbəxş hesab etmək olar.

Məlumat üçün onu da qeyd edək ki, Respublika Həmkarlar İttifaqı kitabxanaları mərkəzləşdirildəndən sonra vahid kitab fondu yaradılmış və MKS-nin bütün oxucuları bu vahid fondan istifadə edirlər. Oxucuların bütün sorğularına tam cavab vermək üçün MKS fondlarını düzgün, planlı, profilə uyğun komplektləşdirilməsi işi xeyli genişlənməmişdir. MKS-də əsas proseslər- komplektləşdirmə, kitabışləmə, sistemləşdirmə və kataloqlaşdırma və s. mərkəzləşdirilərək vahid bir mərkəzdən həyata keçirilir, ədəbiyyatın təbliği və bibliografiya xidməti vahid məlumat-axtarma bazasına əsaslanır, bununla da mərkəzi kitabxananın hüquq və vəzifələri, habelə təşkilatçılıq məsuliyyəti artır, eyni zamanda respublikada və sistem daxilində kitabxana işinə dair yeni elmi-metodik mərkəz formalaşır.

Mərkəzləşdirilmiş sistemin təşkili bir sıra üstünlüklərə malikdir. Belə ki, MKS şəraitində ayrı-ayrı oxucu qruplarının peşə və istehsalat sorğularının və müxtəlif məlumatı olan sorğuların vaxtında və operativ qaydada təmin olunmasına daha yaxşı imkan yaradır. Bu da bir həqiqətdir ki, respublikamızın bütün oxucuları, o cümlədən fəhlə və mütəxəssislər geniş mütləq dairəsinə malikdir və onları elm, texnika və istehsalat sahəsində baş verən yeni-yeni məlumatlar daim maraqlandırır.

Respublika Həmkarlar İttifaqı kitabxanalarında əsas iş proseslərinin biri fondun təşkilidir. Bu kitabxanalarda fond daim yeni ədəbiyyatla zənginləşdirilir.

Həmkarlar İttifaqı kitabxanalarında fondun düzgün kompleksləşdirilməsi oxuculara kitabxana xidmətini təkmilləşdirməyin əsas məsələlərindən birini təşkil edir. Bir çox iş proseslərinin kompleks şəkildə ardıcıl yerinə yetirilməsinə nail olunur. Beləliklə, formalaşdırmaya fondun kompleksləşdirilməsi, təşkili və idarə edilməsi daxildir. Nəticədə həmin mərhələlər üzrə həmkarlar ittifaqı kitabxanalarının fondu daha da zənginləşir, oxucuların tələbatını təmin etməyə imkanı daha da artır.

Kitabxana fondu - çap əsərlərinin və digər sənədlərin kitabxananın vəzifəsi, tipi və profilinə uyğun olaraq məqsədyönlü istifadəsi üçün sistemləşdirilmiş qaydada təşkili və müəyyən dövr ərzində mühafizəsidir.

Kompleksləşdirmə işə kitabxananın vəzifəsi, tipi, profili və oxucuların maraq və sorğularına uyğun olaraq fondun çap əsərləri və digər sənədlərlə səmərəli və müntəzəm surətdə tamamlanması, eyni zamanda öz aktuallığını itirmiş materiallardan təmizlənməsi deməkdir.

Kitabxana təcrübəsindən bizə məlumdur ki, kitabxanaların kompleksləşdirilməsi prosesində bir sıra mühüm prinsiplərə əməl olunur. Bunlar profillik, müntəzəmlik, əlaqələndirmə, planlılıq, sistemlilik və s. ibarətdir.

Kompleksləşdirmə profili kitabxananın tipi, onun işinin həcmi və əhaliyə xidmətin vəzifələri ilə müəyyənləşir. Bu eyni zamanda həmkarlar ittifaqı kitabxanalarının kompleksləşdirilməsinə də aiddir. Digər tərəfdən kitabxanaların yerləşdiyi və xidmət etdiyi ərazinin iqtisadi və istehsalat xüsusiyyətlərinin məcmuu nəzərə alınır. Üçüncüsü, kompleksləşdirmə profili, oxucu kontingenti, onların milli və yaş tərkibi, bu və ya digər peşə və təhsil qruplarının üstünlük təşkil edən spesifik mədəni marağı və təsərrüfat sorğuları əsasında müəyyənləşdirilir. Sonuncu iki amil bir-biri ilə sıx bağlıdır. Çünki kitabxananın yerləşdiyi ərazinin həm tarixi keçmişi, həm əhalinin tərkibi, həm təsərrüfat fəaliyyəti,

həm ərazinin iqtisadiyyatı, hazırkı vaxtda bu iqtisadiyyatın vəziyyəti, təsərrüfat qarşısında duran vəzifələr oxucu tələbatında öz əksini tapır.

Nəhayət, ədəbiyyatın kompleksləşdirilməsi zamanı kitabxanaların daxili xüsusiyyətləri-quruluşu, tarixi inkişafı, maliyyə imkanları və digər cəhətləri nəzərə alınır.

Kompleksləşdirmənin düzgün profiləşdirilməsi kitabxanaların işinin təsir gücünü daha da artırır, onu həyatla, fəhlələrin, qulluqçuların, mühəndis-texnik işçilərinin və digərlərinin praktik fəaliyyəti ilə sıx əlaqələndirməyə imkan verir.

Respublika Həmkarlar İttifaqı kitabxanaları öz fondlarını kompleksləşdirərkən sistemliyi və tamlığı əsas götürülür. Əhalinin geniş dairəsinə - fəhlələri, ziyalıları, qulluqçuları, şagird və tələbələri, neftçiləri, mühəndis-texnik işçiləri nəzərə alaraq bütün bilik sahələrinə dair ədəbiyyatı kompleksləşdirir.

ƏDƏBİYYAT

1. *Respublika Həmkarlar İttifaqı kitabxanalarının metodiki mərkəzinin 1986-cı ilin statistik hesabatı.*
2. *I.M.Qubkin adına Respublika Həmkarlar ittifaqının Baza Kitabxanasının 1985-ci il hesabatı.* - S.11.
3. *I.M.Qubkin adına Respublika Həmkarlar ittifaqının Baza Kitabxanasının 1986-cı il hesabatı.* - S.11.
4. *Cədvəl həmin kitabxananın 1985-1990-cı illərin hesabatları əsasında tərtib edilmişdir.*
5. *I.M.Qubkin adına Respublika Həmkarlar ittifaqının Baza Kitabxanasının 1986-cı il hesabatı.* - S. 4.
6. *İliç adına mədəniyyət və texnika sarayının ittifaqlararası MKS-nin 1985-1990-cı il hesabatları.*
7. *S.M.Kirov adına mədəniyyət və texnika sarayının mərkəzi kitabxanasının 1985-ci il hesabatı.* - S.3.
8. *Yenə orada.* -1986-cı il hesabatı. - S.4.
9. *Yenə orada.* -1990-cı il hesabatı. - S.3.
10. *M.Əzizbəyov adına mədəniyyət və texnika sarayının mərkəzi kitabxanasının 1986-cı il hesabatı.* - S.6.
11. *Yenə orada.* -1990-cı il hesabatı.
12. *Yenə orada.* -1986-cı il hesabatı.
13. *Yenə orada.* -1990-cı il hesabatı.
14. *Xələfov A.A. və b. Kitabxana işçisinin məlumat kitabı.* -B. Azərneqr. -1986. - S.172.

15. Xələfov A.A. və b. Kitabxana işçisinin məlumat kitabı.-B.:Azərənqr.-1986.- S.172.
16. Xətai adına respublika mədəniyyət və texnika sarayı Baza kitabxanasının 1990-cı il hesabatı.- S.4.
17. Yənə orada.-1989-cu il hesabatı.- S.7.
18. İ.M.Qubkin adına respublika Baza kitabxanasının 1986-1987-ci il hesabatları.
19. Yənə.-1989-cu il hesabatı.- S.5.
20. yənə orada.-1990-cı il hesabatı.- S.11.
21. Azərbaycan Respublikası Həmkarlar İttifaqının 1985-ci ilin statistik hesabatı.
22. Yənə orada.-1986-cı ilin statistik hesabatı.
23. Azərbaycan Respublikası həmkarlar ittifaqının 1986-cı il statistik hesabatı.
24. Azərbaycan Respublikası Neft və Qaz sənaye işçiləri həmkarlar ittifaqının 1986-cı ilin statistik hesabatı.
25. Xələfov A.A. və b. Kitabxana işçisinin məlumat kitabı.-B., 1986.- S.122.
26. Yənə orada, S.120.
27. Xələfov A.A.Kitabxana işçisinin məlumat kitabı.-B., 1986.- S.122.

Таджеддин Кулиев

ПРОФСОЮЗНЫЕ БИБЛИОТЕКИ АЗЕРБАЙДЖАНА В 1986-1990 ГОДЫ

Р Е З Ю М Е

Статья посвящена деятельности Республиканских профсоюзных библиотек в 1986-1990 г. В статье рассмотрены вопросы организации и управления фондами профсоюзных библиотек, об их широкой пропаганде, об укреплении их материально-технической базы в указанные годы, об организации в профсоюзных библиотеках культурно-массовых мероприятий.

Особое внимание уделено проблемам методической работы, о системе каталогов, о формах работы для привлечения в библиотеки новых абонентов. В статье приводится достаточное количество фактов, указывающих на развитие библиотечной сети, росте фондов и пр.